

3. Naturbruksferdigheter, naturbruksutdanning og de nye elevene

Erling Krogh

Utviklingen av naturbruksferdigheter illustrerer samfunnsutviklingen og naturbrukets rolle i ulike tidsepoker fram til i dag. Naturbruksferdigheter er naturbrukets yrkespraksis. I følge Hiim og Hippe (1999) utgjør yrkesteori og yrkespraksis kjernen i yrkesrettet opplæring. Naturbruksferdighetenes historikk fram til i dag gir derfor en basis for å forstå de utviklingstrekk som preger dagens samfunn. Når det gjelder nye utviklingstrekk, fokuseres her på overgangen fra kommunikasjons- til identitetssamfunn, som har medvirket til vår tids individualisering. Hvilke konsekvenser har denne utviklingen for naturbruksutdanningen? Hva kjennetegner elevene som søker seg til naturbruk og hvilke muligheter ligger i denne utdanningen for en identitetssøkende elevmasse?

3.1 Utviklingen av ferdigheter i naturbruksyrkene

Han spring stølsvegen så søla og sorpa skvett. Han kan gi beskjed, han kan vegen, Nedsta Kvednakleiv, Øvsta Bogemyr, Hilradn. Han kan namna, alle saman, han kan steinane han trør på, nesten alle stega på stølsvegen kan han, ut frå heimebøane, gjennom det kunstgjødsla kulturbeitet og opp gjennom blandingsskogen, med ask og or og gran og hatlekrullar og furu og ei og anna stor eik... Dei avslegna myrane er våte mot fotsolane, løene er fulle av høy. Han må bortåt, stikka handa inn og dra ut ei neve. Han stikk det under nasen og dreg inn lukta. Turrhøy. Den beste lukta i verda. Det er stille, det luktar turrhøy og varm furuskog og blommar og lyng og gras. Og ein stad, lenger borte, når godveret snur vinden opp på søraust, lukter det noko anna også, bittert, ukjent, framandt. Og han er så trøytt, så trøytt. Det går smått då han spring vidare. Han bøyer seg ned og stryk handa gjennom lyngen og raspar med seg blåbær etter vegen, i eit landskap som berre har forandra seg slik: vår sommar, haust, vinter; og berre blitt brukt slik; beite, slått, skav, hogst.

Den tiårige gutten løper gjennom mangesysleriets landskap til sin onkel Selmer med beskjed om at det er arbeid å få på den nye fabrikk nede ved fjorden - og det allerede samme dag. Mens han skynder seg ned mot Sauda, tenker Selmer på lønningsposen og de varene han kan kjøpe for pengene - butikkmat, ferdigsydd tøy, nye sko, kanskje en sykkel...

Selmer Høysand spring det han vinn og er kar om, sveitt og raud og forkava og lurar på kva klokka er, spring over surklande myrar som ikkje lenger er slått, gjennom skogrullar som ikkje lenger er ved, under furuskog som ikkje lenger er tømmer, tar seg i akserenningar der borken ikkje lenger er skav, glir i bratte legder som ikkje lenger er beite, veit kor han er med namn som ikkje lenger nemner levebrødet hans, som snart skal missa all tydning, bli gløymde og erstatta med: Lillaberget, Storaberget, Lillefjellet, Knatten, Knausen, Den store steinen, Åsen, Høyden bak fabrikk, Tjernet, Utsikten.

For fabrikkarbeideren Selmer blir kulturlandskapet ikke lenger det mangfoldige og arbeidskrevende produksjonslandskapet. Kulturlandskapet blir et område for friluftsliv og rekreasjon eller et landskapsbilde som betraktes på avstand.

Etnologen Orvar Löfgren siterer fra Kjartan Fløgstads roman *Dalen Portland* for å beskrive veien fra naturalhusholdningen mot industrisamfunnet i en norsk vestlandsbygd (Löfgren 1992). Beskrivelsen av utviklingen av naturbruksferdighetene i dette underkapitlet følger samme reisevei. Reisen innledes med å beskrive ferdighetene i det gamle bondesamfunnets produksjonslandskap: Deretter følger overgangen til og ferden inn i industrilandbrukets landskap som også preger i vår egen tid.

3.1.1 Bondesamfunnets produksjonslandskap – mangesysleri og mesterlære

Kulturlandskapet i det gamle bondesamfunnet var først og fremst et produksjonslandskap. I en økonomi preget av mangesysleri og naturalhusholdning trengte bondefamilien omfattende kunnskaper for å mestre produksjonslandskapet. Disse kunnskapene lærte den oppvoksende slekt gjennom å delta i produksjonen. Det dreidde seg om å oppøve et praktisk håndlag og et øvet blikk for å kunne utføre de riktige handlinger til riktig tid. Ved høyslåtten var det viktig å vite hvilke redskaper som skulle brukes på de forskjellige teiger, kunne beherske håndlaget ved for eksempel ljåslått og kunne tolke på hvilket tidspunkt den enkelte teigen skulle slås for å få størst og best avling. Bonden, håndverkeren og fangstmannen trengte betydelige kunnskaper på ulike felter for å kunne anvende de lokale økosystemer i sine yrker.

Opplæringen i naturbruk var kjennetegnet av et mester-lærling forhold. Kunnskaper og ferdigheter ble overført fra far til sønn og mor til datter. Erfaringsbaserte kunnskaper ble grunnlag for tradisjoner for naturbruk – på gården, i bygda og i landsdelen.

Fjellbonden og fangstmannen gikk ikke i skogen, han gikk i neverskog, i fugleskog, i elgskog eller i tømmerkog. Språket viser også hvor mangfoldige og nyanserte kunnskaper om naturbruk var i det forrige århundre. Det er ingen tilfeldighet at västgötabonden i Sverige på 1880-tallet kunne navngi 75 forskjellige jordsmonnstyper, at fiskerne ved Hälsingborg på samme tid hadde 25 termer for vannstrømmer og at samene skilte mellom 40 varianter av snø. Bonden og fiskeren utviklet bred kunnskap om driftsbetingelser på gården, i skogen og i den lokale fjordarmen. Spesialkunnskaper og tilknyttede ekspertferdigheter innen ulike plante- og dyreproduksjoner ga muligheter for intensiv høsting av naturressursene på stedet, noe som var nødvendig for å mette mange munn med begrensede høstingsarealer for hvert hushold.

Både ferdigheter og læring i dette mangesysleriet kan relateres til yrkesdidaktisk teori med relevans for dagens naturbruksutdanning:

Læringen av ferdigheter kan knyttes til Hubert og Stuart Dreyfus (1991) teori om dannelse av intuitiv ekspertise.¹ Gjennom innlæring av regler og opparbeidelse av praktiske erfaringer i ulike stadier utvikler yrkesutøveren i følge Dreyfus-brødrene intuitiv ekspertise og blir en mester. På grunnlag av ervervede kunnskaper og erfaringer vet mesteren hvordan et problem skal løses når den konkrete situasjonen oppstår. Løsningen sitter i ”hendene” – uten at yrkesutøveren trenger å foreta en bevisst og overveid vurdering av alle handlingsalternativer. For å legge til rette for dannelse av intuitiv ekspertise i moderne yrkesutdanning anbefaler Dreyfus-brødrene utplassering og lærling- eller kandidatordninger. Først gjennom ”ekte praksis” møter eleven virkelighetens mangfold av sammenvevde utfordringer.

¹ Se for eksempel Hiim og Hippe 2001, s. 54-64, for en kort gjennomgang og drøfting av denne læringsteorien.

Donald Schön (1983 og 1988) påpeker at profesjonell yrkesutøvelse ikke kan begrenses til en kunnskapsforståelse der teoretiske begreper gjøres til ”kart” eller bruksanvisninger som kan brettes ut og brukes for å løse praktiske oppgaver. De praktiske oppgavene – det som skal gjøres – forandrer seg hele tiden og er blant annet kjennetegnet av usikkerhet, kompleksitet og verdikonflikter. Dette var kjennetegn ved det gamle mangesysleriets naturbruk med skiftende værforhold og produksjonsbetingelser og ulike produksjoner som skal håndteres på samme tid, men er også kjennetegn ved det postmoderne mangesysleriet der flere aktiviteter i naturbruk som yrke og/eller hobby skal samordnes med andre yrker og interesser. Det kan i denne sammenheng vises til Ulrich Nitsch’s (1994) begrep om tilpasningsrasjonalitet. Mangesysleren må stadig tilpasse beslutningene i den praktiske driften etter de skiftende vilkår for ulike produksjoner.

Når det gjelder læring, fokuserer Schön på *refleksjon-i-handling*: at yrkesutøveren tenker i praksis og eventuelt korrigerer seg selv underveis, og på *refleksjon-over-handling*: bevisst tenkning omkring praksis i etterkant. Schön mener at tilretteleggelse for læring for eksempel kan skje i et verksted med karakter av en liksomverden, der eleven kan prøve seg fram, få øvelse, eksperimentere og legge planer.

Den kulturelle og næringsmessige sammenhengen som preget læringen i mangesysleriets naturbruk, ga kunnskaper og ferdigheter mening og verdi. I yrkesdidaktikk drøfter blant annet Lave (1999) hvordan sosiale praksiser og yrkesfellesskap påvirker læring, men få teoretikere har tatt opp innflytelsen av kulturelle forhold på læring. I kapittel 4 tar vi for oss dette temaet. Kulturelle forhold synes å ha stor betydning for så vel norsk friluftsliv som næringsorientert naturbruk. Godal (1999) framhever de velutviklede lokale tradisjoner for handverk i norsk naturbruk, ofte preget av en ordløs overføring av kunnskapene fra mester til lærling. Læring av handlingsbåret kunnskap gjennom prøving og feiling sto sentralt. Mesteren burde begrense sin forklarende veiledning ved å være ”tett mellom tennene” for å legge til rette for læring. Den stedbundne, lokale opplæringen førte til at stedet og kulturlandskapet fikk en umiddelbar og tydelig mening for lærlingen.

3.1.2 Industrilandbruk – maskinene erstatter manuelt arbeid

Fra slutten av forrige århundre, og spesielt etter 2. verdenskrig, har nye generasjoner fått en annen og kanskje fattigere forståelse av jordbrukets kulturlandskap. Uten konkurrerende arbeidsplasser hadde arbeidskraften lav alternativ verdi i det gamle bondesamfunnet. Med høy befolkningstetthet på landsbygda var det lønnsomt å bruke de mange hendene på å nytte ressursene fra naturen på mangfoldig vis. Dette ga brede kunnskaper og ferdigheter om bruk av naturressursene. Med industrialiseringen har timelønnene og prisen på arbeidskraft økt. Innføring av ny, arbeidsbesparende teknologi i jordbruket og økt bruksstørrelse var en forutsetning for å kunne konkurrere lønnsmessig med alternative arbeidsplasser i industrien. Arbeidspresset i primærnæringene har tiltatt med krav til økt produksjon pr. arbeidstaker, økt avdrått pr. dyreenhet og økt avkastning pr. arealenhet.

Her står æ i eit digert fjøs, det gjer mæ både sur og bøs
Æ spring og æ døtt så kuskiten skvett
Oppi båsa og brett, nei det e vel besett
Æ kan bli både lut og lei tå mjøl og hælme og timotei
Og all den svett og den skit og forbannade drit

Koffer skull æ kømmå hit?

Kjære industri, kom og gjør mæ fri
Fra all bekymmer med kuskit og med fjøs

Vømmøl og Hans Rotmos "Fjøsviser" fra 1975 illustrerer situasjonen de første tiårene etter 2. verdenskrig. Etterkrigstidens raske økning i levestandard og lønnsnivå førte til at prisen på arbeidskraft økte kraftig i forhold til prisen på teknologi. Innføring av arbeidsbesparende teknologi akselererte. Skogbruket kan brukes som eksempel. Gradvis ble det tatt i bruk mer og mer avansert teknologi i hogsten. I første omgang motorsag og traktor, etter hvert hogstmaskiner.

Endringen var et resultat av drivkrefter i det industrikapitalistiske samfunnet. Så vel arbeidskraft som naturressurser fikk verdi som innsatsfaktorer og varer i en industriell produksjon. Samtidig ble statusen til landbruket svekket. En viktig politisk målsetting ble å gi betingelser for stadig mer effektiv og rasjonell drift av primær- og sekundærnæringene med minimal innsats av arbeidskraft per produsert vareenhet.

Dette samfunnsmessige effektivitetspresset hadde som naturlig og logisk konsekvens at fokuset ble dreidd fra oppmerksomhet om å nytte naturens mangfold til oppmerksomhet om spesialisert maskinhåndtering av naturen. Bestandsskogbruk og ensidige driftsformer og arealbruk i landbruket var resultatet i primærnæringene.

Med industrialiseringen skjedde en klar endring i naturbruksferdighetenes fokus. For føreren av hogstmaskinen kom maskinbeherskelsen i fokus, mens distansen til skogen økte (Lykke Syse 2000). Skogen ble en rad stenger med utstikkere (greiner) som den dyktige maskinfører raskest mulig og med kyndig håndtering skulle kviste og kappe opp. Mens den tidligere plukkhogsten forutsatte betydelige kunnskaper om de ulike skogsbestandene, ble den sentrale kyndigheten nå å håndtere den dyre og avanserte teknologien innenfor akkorden.

Kjennetegn ved utviklingen av naturbruksyrkenes ferdigheter i industrisamfunnet:

Fra mangesidig naturbeherskelse til maskinbeherskelse for spesialisert naturbruk.

Industrisamfunnets logikk satte også sitt preg på naturbruksutdanningen. De kommende bønder og fiskere skulle læres opp til effektiv bruk av naturressursene med bruk av arbeidsbesparende teknologi. Den stedbundne mester-lærling tradisjonen fikk mindre betydning da opplæringen i større grad skjedde gjennom skoleverket og i skoleverkets formidlingstradisjon. Undervisning og praksis tok utgangspunkt i generelle forskningsbaserte kunnskaper rettet mot anvendelse i primærnæringene.

Opplæringen ble gradvis preget av nye produksjonsidealer, selv om de mest ressurssterke bøndene var raskere til å ta i bruk ny teknologi (Kile 1997). Jordene skulle planeres, bekker legges i rør og randsoner kuttet ut. Opplæringen ble støttet av landbrukspolitikken, med støtteordninger for bakkeplanering og skattelette for maskininvesteringer. Jordloven av 1955 ga premisser for at nedlagte bruk skulle inngå som tilleggsjord til gårdsbruk i drift. Videre bidro jordskifte til at småteiger ble slått sammen til sammenhengende og maskintilpasset innmark under det enkelte gårdsbruket.

Industrisamfunnet har ført til at færre høster fra naturen for å skaffe mat til befolkningen og råvarer til industriell bearbeiding. Etter hvert jobber også færre i foredling og øvrig industri. Maskinene har overtatt mer og mer av muskelarbeidet. Gjennom å frigjøre fra manuelt slit, har industrisamfunnet åpnet for dannelse av nye samfunnsformer.

3.2 Fra kommunikasjonssamfunn til identitetssamfunn

Nye scenariundersøkelser påpeker at det på slutten av 1900-tallet har skjedd en overgang fra industrisamfunn til kommunikasjonssamfunn (Frønes og Brusdal 2000, Jensen 1999, Roland 1999). Frønes påpeker at det etterindustrielle samfunnet er kjennetegnet av at globalisering, kommunikasjonsteknologi, kunnskap og utdanning er basis for kompetanse. Den klassiske industriarbeideren er erstattet av elektronisk baserte operasjoner (Frønes og Brusdal 2000: 29)

Jensen (1999) hevder at kommunikasjonssamfunnet med basis i informasjonsteknologi også er i ferd med å avskaffe seg selv. Industrisamfunnet frigjorde fra det fysiske arbeid. ”Så begynte vi å automatisere vores kommunikation og vores sanser. Kommunikation behøver ikke lenger at foregå fra mund til øre, vi har telefon og TV. Lommeregneren og computeren har overtaket en stor del av hjernes arbejde. Vi er gået et skridt videre. Vi automatiserer ikke alene muskelarbeidet, men også hjernearbeidet. Roboter, der maler skjærer og føler. Sensorer, der holder bilen på vejen og avstand til andre biler. Igjen - lad maskinerne gøre arbejdet for os.” (Jensen 1999: 29). Informasjonsteknologien automatiserer i økende grad både muskelarbeid, hjerne- og sansearbeid.

Informasjonsteknologien har ført til endringer både i naturbrukets næringer og utdanning. Mens industrisamfunnets teknologi åpnet for overgang fra manuell til mekanisk naturbeherskelse, har informasjonsteknologien lansert ”mentale” maskiner som forenkler håndteringen av mekanikken. Dette har ført til at mental kommunikasjon i økende grad kan erstatte forholdet mellom menneske og manuelt styrte maskiner i naturbruksnæringene, for eksempel ved håndtering av datastyrt melkeanlegg. Synssansen og tastetrykk kan delvis erstatte andre sanser og andre kroppslige ferdigheter.

Denne utviklingen har foreløpig i relativt liten grad satt preg på produksjonsfagene i naturbruksutdanningen. Men datateknologien og internett har ført til satsing på nettbasert undervisning med sterkere fokus på skriftlighet og mental kommunikasjon. Dette gjelder spesielt voksenopplæring. Ved flere videregående skoler med studieretning naturbruk er det utviklet tilbud for voksne med fokus på nettbasert undervisning.

Informasjonsteknologiens automatisering har imidlertid også en annen interessant effekt: Menneskelig arbeidskraft frigjøres til andre oppgaver og nye framvoksende behov knyttet til identitetsoppbygging og identitetshåndtering. Det moderne samfunnet er kjennetegnet av at enkeltmennesket løsrives fra den selvfølgelige autoritet til tradisjonelle normer og verdier. Videre mister oppvekststed og bosted sin plass som gitt og naturlig fysisk forankring (Giddens 1996 og 1997). Mennesket må selv skape ny forankring, både verdimeslig og stedlig. Økning i økonomisk velferd (i vesten) fører til at en stadig større del av kjøpekraft og etterspørsel rettes mot en kontinuerlig oppbygging og gjenoppbygging av personlig identitet. Når automatiseringen frisetter arbeidskraften, kan mer krefter rettes mot produksjon av identitetsvarer og identitetstjenester og mer tid kan brukes til identitetsoppbygging, både i arbeid og fritid.

I følge Jensen (1999) bidrar innføringen av informasjonsteknologi derfor til realiseringen av Dream Society, identitetssamfunnet. Enkeltmenneskets behov for å skape egen identitet blir en samfunnsmessig drivkraft som preger så vel politikktutforming som ønske om utdanning.

Det kan hevdes at identitetssamfunnet allerede framsto som en motkultur på 1970-tallet. Hippie-bevegelsen og ungdomsopprøret fikk sine klare uttrykk også her til lands.

Finne meg sjæl

(Finn Kalvik 1972)

Svimer rundt hele da'n,
bekymringsløs som et barn.
Prøver å finne en vei,
ut av alt som jeg er så dritt lei.
Jeg skulle brukt tida til andre ting
enn spille og skrive viser om ingenting
Prøver å finne meg sjæl

Sekken blei pakka nå i da'.
Jeg veit ikke om jeg tør dra.
Litt flaut å gå rundt å bomme
det du mangler i di ega lomme.
Jeg får ikke sova, får ikke fred.
Er gretten om morran, har vondt for å le.
Prøver å finne meg sjæl

Jeg tenker jeg blir hvor jeg er.
Det har blitt så dårlig vær
Ingen vits å ligge blaut ut i enga
og lengte hjem til den varme, trygge senga.
Kanskje er skolen bra å ha,
men jeg kan ikke utstå å jobbe hver da.
Jeg har nok med å finne meg sjæl.

Å finne seg sjæl ble på denne tiden uttrykk for en motkultur til industri- og vekstsamfunnet. Innen naturbruk ble motkulturen preget av motstand mot vannkraftutbygginger, for eksempel Mardøla-aksjonen, og av fokus på økologisk landbruk. Det ble "hipt og coolt" å flytte i kollektiv på småbruk og drive økologisk (Richardson 2000). Miljøbevegelsen ble en aktiv politisk kraft, og negative effekter av forurensninger og miljøvennlig ressursbruk ble for alvor satt på den politiske dagsorden. Å finne seg sjæl skulle også dreie seg om å ha et bevisst og miljøvennlig forhold til naturbruk.

Motkulturen fikk i varierende grad innpass i det etablerte samfunnet utover på 1970-tallet. Opprettelsen av Miljøverndepartementet førte til at samfunnet engasjerte seg aktivt i arbeidet for å bekjempe forurensninger og i vern av natur og kulturlandskap, godt støttet av lover og forskrifter. I løpet av 1980- og 1990-tallet ble også landbrukspolitikken preget av mål og virkemidler for å fremme miljøvennlige driftsformer. Ranssonene skulle gjeninnføres, og bekkene skulle på nytt fram i lyset. Den framvoksende miljøvennligheten kom også til å prege

utformingen av læreplanmål og innhold i landbruksutdanningen og den nye studieretning for naturbruk på 1990-tallet. Miljøhensyn og miljøvennlig ressursutnyttelse ble balansert mot økende effektivitetskrav.

Oljekrisen og Matvarekonferansen i Roma (1974) førte til at motkulturen også fikk feste i landbruket. I Norge fikk skattestreiken i den såkalte Hitra-aksjonen stor oppmerksomhet.

Skattetoget

(Hans Rotmo og Arbeidslaget, 1975)

Det går ein kall, ein bon-kall
Utpå ækra, småforbanna
Han legg ihop og trekke frå
Og gnir to tomme hender over panna

(Ref.)

Bønder fra Hitra, Leksvik og Lom
Hølonda, Vågå og fleire kan kom
Og sveis sæ isammen i rettferdig streik
Bøndra bli sterke, staten bli veik

Det kjem ein pamp, ein partipamp
Og vifte med eit kvitt papir
Han peke på jordbruksavtalen
Og skygge for ein ekkel flir

Ref.

Det går eit tog, eit skattetog
Der høygafra glinse i sola
Vi e så mang, vi e så ful
At regjeringa kryp under borda

Ref.

Bønder og arbeidsfolk skjønne i dag
At ska det bli seier må all stå ilag
Enheten seire, seire i all slag

Selv om den marxistiske begeistringen til Rotmo og Arbeidslaget neppe hadde full tilslutning i befolkningen, vedtok Stortinget i 1975 etter forslag fra SV-politikerer Berge Furre det såkalte opptrappingsvedtaket. Bonden skulle likestilles med industriarbeideren lønnsmessig. I en 10-års periode skapte dette en ”gullalder” for jordbruket med økte overføringer og satsing på et industrilandbruk tilpasset norsk eiendomsstruktur og klimatiske og topografiske driftsbetingelser.

Kritikk av industrilandbruket var både på 1970- og 1980-tallet først og fremst målbåret av den økologiske bevegelsen innen naturbruksnæringene. Her var man opptatt av å gjenvinne det

som hadde gått tapt i industrialiseringen: kontakten mellom produsent og forbruker, mangfoldig ressursutnyttelse, stedstilpassede plantesorter og husdyr, bruken av de ulike sansene og opprettholdelse av tradisjonelle erfaringsbaserte ferdigheter. I samfunnet for øvrig ble den mangfoldige og mangesanselige naturbruk forbeholdt rekreasjon og friluftsliv.

Godt hjulpet av algekatastrofen på Sørlandskysten i 1988 ble også naturbruksnæringene løftet inn i identitetssamfunnet på 1990-tallet. Avrenning av næringssalter fra landbruket ble ansett som en hovedårsak til katastrofen. Regjeringen vedtok økt satsing på økologisk landbruk, og i løpet av 1990-tallet ble det etablert studietilbud ved flere videregående skoler. Forståelsen av landbrukets samfunnsmessige betydning endret seg også på 1990-tallet. Det ble mindre fokus på produksjon av tradisjonelle landbruksvarer og økt fokus på næringsutvikling og på fellesgodene landbruket leverer: matvaresikkerhet, biologisk mangfold og opplevelse av kulturlandskap. Arealtilskuddet ble endret til kulturlandskapstilskudd. Fra 1993 skjøt dette tilskuddet fart og ble en økonomisk bærebjelke i planteproduksjonen. Gradvis har produksjon av fellesgoder gitt den tyngste samfunnsmessige legitimitet til jordbruksoverføringene. Fokuset på ”grønn støtte” knyttet til det multifunksjonelle landbruk i WTO-forhandlingene kan tyde på at støtten må kanaliseres inn mot slike kollektive goder i framtiden. Det offentlig øker også sin etterspørsel etter nye opplevelsesgoder fra landbruket, for eksempel fra ”Grønn omsorg”.

I markedet generelt blir identitetssamfunnets dominans mer åpenbar. Det siste halve århundret har en tredjedel av økningen i verdensproduksjonen bestått i helse- og undervisningstjenester, og en annen tredjedel av underholdning og fritidstjenester (Roland 1999). Dette preger også naturbruket. Identiteten til matvaren bidrar til å gi identitet til matopplevelsen. Egg fra frittgående høns forteller en historie kunden liker å hygge seg med til søndagsfrokosten – burhøns egg gir ikke de samme assosiasjonene. Inderøysodd bringer kjøperen over til bryllupsmattradisjoner og beitende sauer i Nord-Trøndelag, det gjør ikke en dårlig hermetisk variant. Selv om billig mat og standardiserte produkter fremdeles står sterkest i det norske markedet, er stadig flere forbrukere villige til å betale høyere pris for identitetsmat.

Deltakelse i landbruks- og naturbruksaktiviteter er et annet voksende marked, enten det er jakt, gammeldags slåttonn eller ekstremsport i utmarka. Selvrealisering skjer blant annet gjennom opplevelse i identitetssamfunnet.

De nye markedene innebærer at næringsutøverne må lære seg å høste fra menneskers identitetsbehov i byer, tettsteder og offentlige budsjetter i tillegg til den tradisjonelle reproduserbare høsting av naturressurser. Dette er ikke noe nytt. Slik høsting har skjedd over lang tid både i attraktive fjellområder og langs kysten. Det nye er at disse markedene er i ferd med å overta for og skylle inn over de eksisterende produksjonsmarkedene. Det nytter ikke å reklamere for ”Godt Norsk” hvis kundene ikke aksepterer at innholdet er fra burhøns, eller bare er opptatt av lav pris og reiser på harrytur til Sverige

Samtidig med framveksten av identitetssamfunnet åpnes den internasjonale økonomi. Med Alstadheimutvalget ble målsettingen om likestilling mellom industriarbeidere og bønder opphevet. Fra 1990-tallet skulle norsk landbruk i økende grad møte konkurransen fra billige utenlandske landbruksprodukter. GATT-avtalen, EU-tilpassingen og WTO-forhandlingene har vist stadig sterkere vektlegging av internasjonalisering. Inn i det nye årtusen preges utviklingen av avregulering og liberalisering (Kleven 1999).

Framveksten av begrepet naturbruk som samlepunkt og erstatning for landbruk i videregående utdanning, speiler utviklingen av naturbrukets samfunnsmessige funksjon ved tusenårsskiftet:

Fra matvareleverandør med inntektsgaranti til identitetskilde prisgitt markedet.

Når også naturbruksnæringene blir en identitetskilde prisgitt markedet, enten markedet er privat eller offentlig, blir 1970-tallets kritikk av industrilandbruket omsider gjenspeilet i markedets etterspørsel etter varer og tjenester fra naturbruket. Det tapte skal gjenvinnes: den mangfoldige bruk og sansning av natur- og kulturlandskapet. Dette gjelder alle varer og tjenester som kan gi identitet, også utdanning i naturbruk. I yrkesutdanning og i yrkesdidaktisk teori blir det økende interesse for mester-lærling-tradisjonen, fordi både formen for opplæring og de erfaringsbaserte ferdighetene som overføres kan gi verdifull identitet. I identitetssamfunnet blir det gamle jordbrukssamfunnets produksjonsmåter, ferdigheter og produkter nye salgsvarer.

For å få et inntrykk av hvor elevene befinner seg i det markeds- og identitetsorienterte naturbruket, gis det i neste underkapittel innblikk i endringer av ungdommenes friluftsliv og idrettsaktiviteter. Deretter utdypes kjennetegn ved kundesamfunnet og hvordan et slikt samfunn påvirker motivasjonen for å velge naturbruksutdanning eller gå inn i naturbruksnæring. Til slutt drøftes hvilke konsekvenser de skisserte trender og utviklingstrekk har for naturbruksutdanningen.

3.3 Selvrealisering gjennom rekreativt naturbruk

Det er antakelig lite overraskende at ungdommen fortsatt beveger seg bort fra tradisjonelle og høstingsrelaterte aktiviteter som bær- og sopplukking. Etter å ha vært i en bølgedal har tradisjonelle vintersportsaktiviteter, som hopp og langrenn, nå en økende oppslutning blant ungdommen. Men alpinbakkene er mest populære. Mens andelen ungdom (15-24 år) som besøkte et alpinanlegg i 1970 lå på 14%, var den 56 % i 1996.

Nye aktivitetsorienteringer medfører at befolkningen trekkes over i kommersielle aktiviteter (Frønes 2000: 182). Fra skitur til slalåmbakke, fra løkke til idrettsanlegg, fra søndagstur til organisert opplevelsestur. Aktiviteter som juvvandring, rafting og skiseiling krever spesialkunnskaper og kostbart utstyr, og flernasjonale kommersielle interesser har store interesser i denne type friluftsliv. I det spredtbygde Norge kjemper atskillige nye underholdningsparker om familiens penger og tid ved å bygge opp markeds- og kulturmessige nisjer, enten det er dyrepark m.m. i Kristiansand, badeland i Bø eller skisenter på Norefjell.

Aktivitetsvalget sier noe om hvem du vil være, om hvem og hva du vil identifisere deg med og om hvilken mening og opplevelse aktiviteten skaper. Snowboard, med egne klær, egen livsstil og egen musikk, forteller en annen historie enn kvikk-lunsj, appelsin og skitur i skog og mark. Den senere utviklingen innen alpinutstyr gir enda klarere uttrykk for betydningen av å skape sin egen identitet og livsstil (Bischoff og Odden 1999). Carvingski, twinboards og snowblades m.m. gir et uttall av muligheter for ulike måter å kjøre på. Stilen blir fri og den enkelte velger selv og eksperimenterer med hvordan det er mulig å kjøre. Hvor alpinski, telemarkski og snowboard legger opp til bestemte bevegelsesmønstre og kjørstil, oppfordrer de nyeste skitypene til langt mer leken og eksperimenterende kjøring.

En annen trend kan knyttes til endringer i jaktkulturen. I etterkrigstiden har jakten ofte fungert som et gjenforenende rituale i norske bygder, riktignok med regionale variasjoner. Her har utflyttede bygdefolk og gjenværende fastboende møttes i årlige feiringer av sentrale bygdeverdier (Brottveit 1999). Nå gjøres jakta i økende grad til en salgsvare som etterspørres av opplevelseshungrige og kjøpesterke grupperinger. Høstingsperspektivet er fremdeles viktig, men det er opplevelsesdelen som gir størst inntekter.

I kjølvannet av opplevelsesorienteringen ligger også nye utfordringer for naturforvaltningen. Nye aktiviteter som får stor oppslutning kan fort skape problemer. Allerede nå skaper terrengsykling konflikter i Nordmarka, både når det gjelder naturvern og der hvor turgåere, ryttere og og syklistene bruker de samme stiene (Bischoff og Odden 1999). Slitasjeproblemer er også registrert på fjellet og i andre sårbare områder. Ny naturbruk kan på den annen side betraktes som et friskt pust inn i en kultur preget av puritanisme. Det positive initiativet til aktiv anvendelse av naturen kan være skritt i retning av et moderne urbant miljøengasjement og bør ikke møtes med avvisning fra de som drømmer om den gamle søndagsturen.

Bischoff og Odden antyder at vridningen fra høstingstradisjonen til opplevelses- og aktivitetsbasert friluftsliv på sikt kan gi friluftslivutøvere som er mer fremmedgjort i forhold til naturen. Dette kan føre til at en økende del av befolkningen verken har evne eller vilje til å oppfylle sine plikter om hensynsfull ferdsel. Bischoff og Oddens varsku motsies imidlertid av avhandlingen ”Absolutt Snowboard” (Christensen 2001). De erfarne snowboardutøverne sterke identifikasjon med naturen de ”erobrer” fører med seg respekt for både miljø og natur. Og dette er ungdommer som i utgangspunktet står fjernt fra det tradisjonelle friluftslivet.

Ny fritidsorientert naturbruk utvider grenser lagt av tradisjonelle idrettsaktiviteter og tradisjonelt friluftsliv. Det synes viktig å utvikle dypere kunnskaper om kjennetegn ved og mangfold i dette naturbruket for å videreutvikle naturbruksutdanningen. Voss jordbrukskule har tatt opp denne hansken og utvikler et studietilbud som kobler naturbruk til ekstremidrett. Det virker som nye naturbruksaktiviteter i stor grad møter ungdommers behov for å bygge sin egen identitet. Olav Christensen (2001: 138) uttrykker det på følgende måte:

”Intensiteten i opplevelsene i fjellet utvisker skillet mellom den handlende (kjøreren) og omgivelsene: handlinger og bevissthet smelter sammen, opplevelsen av tidens gang opphører, og alle utenforliggende impulser, tanker og refleksjoner stilles i ro. Sosiologen Nancy Midol antyder at denne tilstanden kvalifiserer til betegnelsen ”animal or even non human”. Er det kanskje dyret i en selv snowboarderne (gjen)oppdager?”

3.4 Kundesamfunnet

Frønes og Brusdal (2000) hevder det skjer en gradvis overgang til kundesamfunnet der kunderollen blir dominerende, ikke bare som et markedsfenomen, men som et kulturelt utviklingstrekk. Å tenke som kunde representerer en særegen sosial og kulturell orientering som kan bringes over på områder som i utgangspunktet ikke er markeder.

Mens borgeren, som handlingsorientering, vil være preget av vekselvirkningen mellom politiske rettigheter og politisk ansvar (rettigheter og plikter), opptrer kunden på vegne av seg selv, men på allmenne universelle premisser, som en person som har rettigheter og krav. Der

borgerne vil være opptatt av helsevesenets premisser og allmenne funksjonsnivå, vil kunden være opptatt av sine private rettigheter og muligheter som kunde i helsevesenet.

Moderne offentlige institusjoner forsterker borgernes og klientenes kundekarakter ved at kundeideologien fremheves stadig sterkere. Ombudsordninger for pasienter og forbrukere sikter i stor grad på rettigheter som kunde. Forbrukerundervisning i skolen og medietilbud som "TV2 hjelper deg" og NRKs "Forbrukerinspektørene" peker i samme retning – kundenes talsmenn blir mer pågående.

Økt velstand styrker denne trenden ved at kunden kan stille ressurser bak krav og ønsker. Kunden har også i økende grad kulturell kapital, både i form av utdanning og erfaring med kunderollen. Argumentasjoner for vedtak med basis i byråkratisk ekspertise imøtegås med liknende type fagekspertise fra kundene. De nye generasjonene er i avtakende grad svake klienter med lua i hånden. Dessuten svekkes den allmenne tilliten til og respekten for offentlige institusjoner av flere årsaker.

På tross av fagre ord om forenkling av byråkratiet har offentlige reguleringer økt jevnt og trutt de siste 20 årene. Stadig flere opplever at irritasjonsgrensen er nådd i forhold til skjemavelde og rapporteringskrav, både i det offentlige og blant folk flest. Rapportering i forbindelse med kvalitetssikring fører til at mange offentlig ansatte ikke får utført praktiske arbeidsoppgaver. Sykepleieren foran PC'en får ikke tid til omsorg for den pleietrengende hun skriver om. Læreren får mindre tid til samvær med elevene på grunn av rapporteringskrav om samværet. Sikring av kvalitet blir en alvorlig trussel mot arbeid med kvalitet. Dette frustrerer også "kundene", som både kan erfare svekket offentlig tjenestetilbud på tross av flere offentlig ansatte samt økte krav til skjemautfylling og rapportering. Innen naturbruksnæringene og annen privat virksomhet stilles økte krav til administrativ og byråkratisk kompetanse, men denne typen arbeid oppfattes gjerne som utidig, irriterende og unødvendig heft. For mange framstår en friere markedstilpassing som en enklere løsning, og kundekulturen styrkes som ideologi i samfunnet.

Elevene blir også preget av kundekulturen. I kundesamfunnet "handler" så vel elever som foreldre skoleplass med basis i varens kvalitet og ut fra interesse og lyst – ikke ut fra plikt eller rollen som borger. Dette vises også i Lønnings materiale (Lønning 2000) samt i Eldbys undersøkelse (1997). Lønning viser også at eldre elever er mer pliktorienterte enn yngre. Denne endringen i blant elevene reflekterer utviklingen i samfunnet:

Fra pliktorientering til interessekrav

Denne motivasjonsendringen setter også store krav til naturbruksdidaktikken. Tilretteleggelse for læring bør i økende grad innebære å ta utgangspunkt i elevens interesse. Samtidig er det viktig at elevene ikke blir fanget og snevret inn av mote- og reklameskapt interesse. Det er en utfordring å åpne for engasjement i oppgaver og aktiviteter som ikke er hippe og coole. Det synes også stadig viktigere å fokusere på solidariteten mellom identitetssøkende elever og verden for øvrig, enten det er natur, miljø eller andre mennesker. Kartlegging av den enkelte elevs læreforutsetninger, kulturelle bakgrunn samt generelle kjennetegn ved ungdomskulturen bør vektlegges, jfr. kapittel 4.

Betydningen av interesse og lyst som motiverende faktor gjenfinner vi også blant de som skal overta gård. Pliktovertakelsen er på retur.

3.5 Gården som livsstilsprosjekt

Selvrealisering søkes også gjennom selvvalgte livsstilsprosjekter. Ungdom og voksne fra både bygd og by ønsker gårdsbruk som base for sin identitet. Gården kan gi gode oppvekstvilkår for barn samt nærhet til natur, husdyr og livsprosessene. Effektivitetskravene fremmet av industrisamfunnet, kommunikasjonssamfunnet og økende markedsorientering oppleves negativt og fremmedgjørende av så vel godt voksne og unge som ønsker å ta tiden og livet tilbake.² Odelsberettigete vil overta av lyst, ikke av plikt. Samtidig står det en kø av kjøpelystne unge som er utelukket fra markedet fordi de ikke har odel.

Gårdsbruket vurderes som en mulighet for å realisere det gode liv, ikke som et tvangsekteskap med én livsform og én driftsform (Krogh 2000). Ut fra livsformsanalysen, utdypet i kapittel 4, ville det være naturlig å koble gården tett mot utøvelse av en tradisjonell selvstendig livsform. I det postmoderne mangesysleriet har gården en annen funksjon:

Fra livsformspremiss til livsstilsprosjekt

Gården som livsstilsprosjekt kan inngå i mangesysleri i kombinasjon med andre yrker eller i flersidig drift på gården. Rekrutteringssvikten i landbruket skyldes derfor ikke manglende etterspørsel etter gårdsbruk, men at markedet er lukket for de som har lyst til å kjøpe gård. Prisregulering og sterkt slektsforhold til landbrukseiendommer fører til at gårdsbruk ofte beholdes i slekta, selv om eieren ikke lenger står for aktiv drift. Mellom 60 og 70 % av eierne av norske gårdsbruk har ikke sendt inn næringsoppgave på de siste 5 årene. Nesten halvparten av disse eierne har ikke bostedsadresse på gården. Dette har ført til at eierfunksjonen innen landbruket de seinere årene er radikalt endret .

Fra aktiv gårdsdrift til interesseorientert forvaltning av eiendom og livsstil

Dette preger rekrutteringen til naturbruksutdanningen. For det første er det et åpent spørsmål om de unge som skal overta gården er spesielt interessert i tradisjonell landbruksproduksjon. Dette er ikke noen forutsetning for interesseorientert eiendomsforvaltning. For det andre er de fleste av gårdsovertakerne slett ikke unge lenger, men gjerne godt voksne mennesker med annen yrkesutdannelse og annen yrkesidentitet. Dette forhindrer ikke at overtakerne ønsker å gjøre gården til et livsstilsprosjekt. Denne gruppen tar gjerne naturbruksutdanning ved siden av annen jobb, noe som fører til økende behov for fleksibel voksenutdanning. Utdanning som både er fleksibel med hensyn til kombinasjon med jobb og andre interesser og fleksibel med hensyn til om gården skal kunne brukes til forvaltning eller produksjon av mat eller opplevelse.

Ikke bare for gårdsovertakere, men for naturbrukere generelt, vil livsstilsprosjektene være av stor betydning. Naturbruk som livsstilsprosjekt kan være næring, hobby eller begge deler. Dette innebærer at naturbruksdidaktikken ikke bør begrenses til en ren yrkesdidaktikk, men i større grad utformes som didaktikk for ”både og” og koblingen mellom yrke, fritid og næring, jfr kapittel 5.3.

² Se for eksempel nettsidene <http://www.gardsbruk.no/nyheit.htm>.

3.6 Utfordringer og dilemmaer for naturbruksskolene

Torsnes m.fl. (1999) viser at hele 47 % av elevene ved naturbruksutdanningen planlegger videre studier. 34 % av de tidligere elevene har i praksis fortsatt med studier. I og med at en mindre andel av tidligere elever valgte naturbruksutdanning for å få studiekompetanse (31 % av tidligere elever mot 36 % av nåværende elever), viser utviklingen at stadig flere elever velger naturbruksutdanningen som et trappetrinn i et lengre utdanningsforløp. Nåværende elever har langt mer positiv holdning til allmennfagene. 31 % finner norsk nyttig og relevant, mot 13 % av tidligere elever. 50 % finner engelsk nyttig og relevant, mot 39 % blant tidligere elever. 47 % finner matematikk nyttig og relevant, mot 35 % tidligere.

På den annen side mener 67 % av elevene at det er for lite praksis i utdanningen, mot 62 % av tidligere elever. Dette illustreres også av en rekke utsagn fra elever i undersøkelsen til Lønning (2000).

Elev a:

Landbruksskulen er ein svindlar. Dei har svindla oss for mykje praktiske ting. Enkelte av lærarane er nokre skikelege stovegrisar som trivst best i klasserommet. Men det lærar vi ikkje mykje av

Elev b:

Elevane her skrur på knappen fem på åtte, og av klokka tre. Som andre vidaregående elvear. Men slik er no ikkje ein gong landbruket. Ein skulle av og til ynskt det var slik, men det er ikkje det. Du blir ikkje så mykje agronom av å gå her.

Elev c:

Du lærer om veldig mykje ulikt, men ingenting er godt nok. Det er ikkje nokon fordjuping i viktige ting. Du får og alt for lite røynsle. Avgangsklassane burde få drive eige småbruk slik at dei fekk prøva seg og sjå korleis det verkeleg er. Ingen verkelege gardar fungerer slik Stend gjer.

En ung bonde som hadde gjennomgått landbruksutdanningen etter R94 hadde et annet syn:

Medan eg gjekk på skulen var eg svært skeptisk til all teorien. I ettertid, derimot, ser eg at det er denne eg har fått mest bruk for. Det er vanskeleg å sjå dette medan ein gjennomfører utdanninga. Då framstår praksisen som morosam og teorien som keisam.

Praksis er ikke alfa og omega i naturbruksutdanningen. Teorien er nødvendig for å skape rom for refleksjon og fundament for videre utvikling av kunnskaper og ferdigheter. Dette drøftes videre i kapittel 6.5. Teori som i mindre grad kan knyttes til naturbrukets praksisfelt oppleves likevel fjern for mange av elevene. Både Torsnes (1999) og Lønning (2000) trekker den slutning at studieretningen naturbruk befinner seg mellom kryssende hensyn som gir følgende dilemma:

Krav om studiekompetanse kontra hensynet til de som skal ut i praksis etter utdanningen

Dette har ført til behov for en kombinasjon av allmennfagsdidaktikk, deriblant naturfagsdidaktikk, og yrkesrettet naturbruksdidaktikk i utdanningen. Den økte vektleggingen av allmennfagene kan gjøre den yrkesorienterte elevgruppen til taperen etter reformen (Lønning 2000: 42). Torsnes m.fl. (1999) viser at det nettopp er elevene som går på allsidig landbruk

som er mest kritiske til praksistilbudet. Et fleksibelt opplegg med kombinasjonsmuligheter for mer yrkesrettet opplæring kan være et alternativ for denne gruppen, men det innebærer et inngrep i reformen.

En annen utfordring for naturbruksskolene er nedgangen i søkermassen. Dette fører til at alle som søker kommer inn, og det er tendenser til en spredning i elevmassen med en relativ høy andel såkalt ”skolesvake” elever og elever som er opptatt på særskilt grunnlag. Frafallet av søkere blant landbruksungdommen er spesielt tydelig. Torsnes m.fl. (1999) stilte elevene spørsmål om de hadde en venn eller venninne som ville jobbe innen landbruksnæringen, men som ikke hadde valgt naturbruk. Nesten halvparten svarte bekreftende på dette. De fleste av vennene tok en annen utdanning (65 %). Dette kan tyde på en tilpassing til framtidig yrkessituasjon som deltidsbønder, noe også Lønnings informanter la vekt på.

En stadig større andel av elevene i studieretningen har ikke oppvekstbakgrunn fra gård og stadig flere kommer fra by eller tettsted. Lønning (2000) hevder at det har funnet sted en overgang i elevmassen fra odelsgutter som skal overta gård til jenter fra byer og tettsteder. Det viser seg at den landbrukseksterne gruppen opplever naturbruksutdanningen som en spennende måte å tilegne seg studiekompetanse. Å tilegne seg gård er mindre aktuelt i og med at landbruket er en stengt næring, der bare de med odel i realiteten har inngangsbillett til å få seg gårdsbruk (Krogh 2000). Den landbrukseksterne gruppen kan imidlertid være positive ambassadører for landbruket i en tid der dette virkelig trengs (Lønning 2000: 41).

Spredningen i elevmassen fører til et behov for å differensiere både praksis og undervisning. Dobbelt så mange gutter som jenter mener at praksisen er for mye tilpasset de med liten erfaring (Torsnes m.fl. 1999). Eldby (1997: 36) viser imidlertid at 35 % av jenteelevne i hennes store undersøkelse opplever at de får mindre oppmerksomhet når det gjelder praktiske oppgaver enn det guttene gjør. Guttene mener at det er lite forskjell...

I og med at motivasjonen for valg av utdanning i identitetssamfunnet preget av kundekultur er styrt av interesse og lyst (Frønes og Brusdal 2000, Krogh 2000, Lønning 2000), er det behov for å tilpasse undervisningen til spredningen i elevmassen. Dette kan være en overlevelsesstrategi for nedleggingsstruete kurs i naturbruk, men skaper følgende utfordring:

Studieplandefinert utdanning kontra differensiering etter elevmassens behov.

En tredje utfordring ligger i de eksisterende studieretningenes profil. Disse er i hovedsak innrettet mot produksjon av tradisjonelle landbruksprodukter. Elevenes interesser og behov og etterspørselen fra samfunnet er imidlertid i økende grad knyttet til *identitetsbygging og identitetsproduksjon*. På Jälla naturbruksgymnasium utenfor Uppsala huser storfe fjøset nå kaniner, hamstere, hunder, katter og slanger. I en årrekke har mer enn 80 % av elevene valgt studieretninger rettet mot hest og smådyr. Og Norge følger etter. Stend Jordbruksskule tok opp flest elever til grunnkurs i naturbruk i Norge i 2002. 75 av 87 elever valgte hest- og smådyrtilpasset grunnkurs, 12 valgte en tradisjonell landbrukstilpassing. Lærerkreftene og tradisjonene ved naturbruksskolene er imidlertid preget av produksjonslandbruket. Dette gjelder dessverre også læreplanene, som i begrenset grad reflekterer overgangen til kommunikasjons- og identitetssamfunn.

Dette skaper følgende utfordring og dilemma for landbruksskolene:

Produksjonsorienterte studieplaner kontra elevmasse som søker kos, klapp og klem

Mange landbruksskoler har igangsatt omstillingsprosesser for å tilpasse studietilbudene til nye framvoksende behov i samfunnet. Men dette er ikke bare enkelt når Utdanningsdepartementet motsetter seg utvikling av nye læreplaner, slik Øya videregående skole har erfart i forbindelse med opprettelse av studietilbud i VKII knyttet til smådyr. Etter flere års diskusjoner godkjente departementet i januar 2003 et yrkeskurs i smådyrfag der opptakskravet er realkompetanse eller VKI, men yrkeskurset gir ikke studiekompetanse. Når sentrale myndigheter på denne måten forhindrer eller forsinker etablering av tilbud som kobler studiekompetanse og elevinteresse, svekkes omstillingsevnen innen naturbruksutdanningen. Med den pågående revisjonen av læreplanene kan det likevel forventes at det åpnes nye muligheter for nye profiler og lokale tilpassinger.

3.7 Oppsummering og konklusjon

Til alle tider har ungdommen opponert mot forrige generasjons normer og verdier. I en viss grad har ungdommen hogget i stein. I forhold til de endringene vi opplever har tidligere kulturendringer foregått med sneglefart, også i turbulente perioder som på 1920-tallet. Økt mobilitet, økt innvandring og en kunnskapsekspløsjon/kunnskapsakselerasjon verden aldri har opplevd maken til, fører til at overleverte normer og verdier nødvendigvis må miste sin selvfølgelige autoritet. På den annen side frigjør industrialiseringen oss fra manuelt arbeid og IT fra hjernearbeid. Vi får mer tid og penger til å bygge opp normene, verdiene og identiteten som er forsvunnet.

Elevene er identitetssøkende, og samfunnet etterspør i stadig større grad varer og tjenester som gir identitet. Det kan være dristig å spå om framtiden, men antakelig må det nok en eller annen naturkatastrofe til for å endre eller snu den voksende identitetsbølgen som skyller inn over samfunnet vårt. Generelt er derfor de ”nye elevene” identitetssøkende, men under denne hatten finner vi ulike kategorier av elever og mulige søkere til naturbruksutdanning:

- Natur- og dyreinteresserte ”kos, klapp og klem”-elever som kombinerer interesser med vei til studiekompetanse.
- Ungdom med bakgrunn fra landbruksnæring eller landbruksmiljø som bygger sin identitet på ulike former for videreføring og videreutvikling av tradisjonelle produksjonsformer og verdier.
- Elever som opptas på videregående utdanning på særskilt grunnlag.
- Potensielle postmoderne mangesyslere, som vil kombinere naturbruk som yrke eller hobby med andre yrker og hobbyer. (Empirien viser at mange nye bønder er slik).
- Voksne ”forvaltningsbønder” med varierende behov og interesser i forhold til drift av gårdsbruket.

Eksisterende utdanningstilbud ved studieretning for naturbruk er i varierende grad tilpasset disse elevgruppene. Omstillinger er på gang, men produksjonsorienterte læreplaner og lærerkrefter er i visse tilfelle bremseklosser. Men det offentlige er ikke lenger villig til å støtte opp under utdanningstilbud som ikke tiltrekker seg elever, verken på lokalt, regionalt eller statlig nivå. Markedsorienteringen i samfunnet har trengt inn i utdanningsfæren. Uten elever, ingen offentlig støtte, ingen naturbruksutdanning.

Slik jeg ser det dreier ikke spørsmålet seg om i hvilken grad naturbruksutdanningen skal eller bør henge seg på identitetsbølgen og markedsorienteringen. Spørsmålet er om naturbruksutdanningen greier å utvikle profiler som kan medvirke til bærekraftig bruk og forvaltning av

naturressursene og samtidig er i samsvar med utviklingen i samfunnet, ellers er det kroken på døren. Dette fordrer både kontinuerlig læreplanutvikling i lærerkollegier og praktisk pedagogisk utdanning samt revisjon av rammeplaner på departementalt nivå. Planarbeidet bør baseres på grundige og faglig holdbare analyser av de utviklingstrekk som karakteriserer og preger samfunnslivet. Dette er en utfordring for ny forskning i naturbrukets yrkesdidaktikk

Litteratur:

- Bischoff, A. og A. Odden, 1999. Ungdom og friluftsliv – endringer i lys av modernitetsprosesser. I "Naturforvaltning og samfunnsfag II. Referat fra konferansen i Oslo 12. og 13. oktober 1999. **DN-notat 1999-6.** Direktoratet for naturforvaltning, Trondheim.
- Brottveit, Å., 1999. Elgjaktas symbolske økonomi: Hva står på spill? I Brottveit Å. og O. Agedahl: **Jakta på elgjaktkulturen.** Abstrakt forlag.
- Christensen, O. 2001. **Absolutt Snowboard. Studier i sidelengs ungdomskulturer.** Avhandling for dr.art.-graden. Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Dreyfus, H. og S. Dreyfus 1991. **Intuitiv ekspertise. Den bristende drøm om tænkende maskiner.** Munksgaard Forlag, København
- Eldby, H. 1997. **Landbruksskoleelever og deres valg av framtidig yrke.** Rapport 2:1997. Landbrukets Utredningskontor, Oslo.
- Frønes, I. og R. Brusdal, 2000. **På sporet av den nye tid. Kulturelle varsler for en nær framtid.** Fagbokforlaget.
- Giddens, A. 1996. **Modernitet og selv-identitet. Selvet og samfundet under sen-moderniteteten.** Hans Reitzel Forlag, København
- Giddens, A. 1997. **Modernitetens konsekvenser.** Pax forlag, Oslo.
- Godal, J.B. 1999. **Skisser og fabuleringar kring handverkspedagogikk.** Upublisert notat. Nordisk Håndverksforum, Lillehammer. 97 s.
- Hiim, H. og E. Hippe. 1999. Hva er yrkesdidaktikk? Om sammenhengen mellom ykes- og profesjonsdidaktikk, yrkeskunnskap og yrkesrelevant forskning. **Norsk pedagogisk tidsskrift 3/99.**
- Jensen, R., 1999. **The Dream Society.** Jyllands-Postens Erhvervsbøger.
- Kalvik, F. 1972. **Finne meg sjæl.** Gyldendal, Oslo.
- Kleven, T. (red.), 1999. En dagsorden for norsk planlegging. **NIBRs plussserie 1-99.**
- Krogh, E., 2000. Det er den draumen. Gården som livsstilsprosjekt. I D.J. Lønning (red.): **Bønder i soloppgang.** Boksmia forlag.
- Lave, J. 1999. Læring, mesterlære og sosial praksis. I Nielsen, K og S. Kvale (red): **Mesterlære. Læring som sosial praksis.** Ad Notam Gyldendal
- Lykke Syse, K.V. 2000. **Fra landskap til lende.** Hovudoppgåve i etnologi, Universitetet i Oslo.
- Löfgren, O. 1992. Landskabet. I Hastrup, K: (red.) **Den nordiske verden.** Gyldendal, København. s.109-190.
- Lønning, D.J., 2000. **Gøy på landet. Landbruk i ei postmoderne tid.** Samlaget.
- Nitsch, U. 1994. **From Diffusion of Innovation to Mutual Learning. The Changing Role of the Agricultural Advisory Services.** Unpublished note. Swedish University of Agricultural Sciences. 45 s.
- Richardson, H. 2000. **Tilbake til jorda. Drømmer og hverdagsliv. En etnologisk studie med utgangspunkt i 1970-tallets alternativbønder.** Doktoravhandling, Universitetet i Bergen
- Roland, K. (red.) 1999. **Horisont 21. Scenarier ved et nytt årtusen.** Aschehoug, Oslo
- Rotmo, H. 1996. **Vømmølmusikken: komplett 1974-1996.** Blåmann musikkforlag, Oslo.

- Schön, D. 1983. **The Reflective Practitioner**. Basic Books, New York.
- Schön, D. 1988. **Educating the Reflective Practitioner**. Jossey-Bass, San Francisco.
- Teigland, J., 2000. Nordmenns friluftsliv og naturopplevelser. Et faktagrunnlag fra en panelstudie av langtidsendringer. **VF-rapport 7/2000**. Vestlandforskning, Sogndal.
- Torsnes, K., S. Husby, E. Kjersem og H. Gammelseter. 1999. **Rekruttering – kvalitet – relevans. Studieretningen naturbruk og landbrukets kompetansebehov**. Rapport 9902. Møreforskning, Molde.
- Tviberg, L.K. og E.O. Haanes 1999. **Nye bønder**. Rapport 1:1999. Landbrukets utredningskontor, Oslo.

